

Wprowadzenie

Předstawiamy wybitnych Polaków, których od dawna nie ma wśród nas. Działali oni już w Polsce międzywojennej, ale po zakończeniu II wojny światowej wiele lat również w Polsce Ludowej. Wnieśli wielki wkład w powojenną odbudowę i rozwój naszego kraju. Jest to więc książka o pokoleniu, które odbudowało Polskę ze zniszczeń II wojny światowej i zbudowało Polskę przemysłową, w której obecnie żyjemy.

Autorem inicjatywy wydania takiej książki był Andrzej Karpiński. Zaproponował przygotowanie publikacji o ludziach, którzy w okresie powojennym, a zwłaszcza w latach Polski Ludowej odgrywali szczególną rolę w kształtowaniu nauki, kultury i gospodarki naszego kraju. Pamięć o nich zasługuje bowiem na trwałe miejsce w historii narodowej i świadomości obywatelskiej, niezależnie od oceny okresu wyznaczonego datami lat 1945–1989.

Autorzy poszczególnych intelektualnych i obywatelskich portretów podzielają ten pogląd. Stąd realizacja tego pomysłu wydała się nam nie tylko ważnym, ale także pilnym zadaniem. Nie powinno być ono odsuwane na później. Przemawiają za tym następujące argumenty:

1. Odchodzi już pokolenie, które uczestniczyło w tym procesie i może dać świadectwo udokumentowane własnymi przeżyciami. Obecny okres stwarza po temu ostatnią już szansę. Nasza generacja ma w stosunku do tych ludzi o najwyższym autorytecie osobiste zobowiązania. Korzystała bowiem z ich wiedzy i doświadczenia. Może więc ona do dzisiaj być dumna z tego, że miała z nimi osobisty kontakt.
2. Trzeba przypomnieć opinii publicznej, że jeszcze niedawno w naszym społeczeństwie działali ludzie o najwyższym autorytecie nie tylko w kraju, ale i zagranicą, a zaliczali się w swoich specjalnościach do czołówki międzynarodowej. Pamięć o nich jest dziś szczególnie potrzebna. Po przełomie 1989 roku komercjalizacja środków masowego przekazu i związany z tym wyścig o dochody finansowe i zysk wypiera dążenie do prawdy. Pamięć o tych ludziach stała się ofiarą propagandy politycznej po 1989 roku. Może to też wynikać ze świadomego dążenia działaczy politycznych po zmianie ustroju w 1989 roku do realizacji celu, który Andrzej Werblan określił jako

„zohydzenie przeciwnika, czyli PRL i jego ludzi”¹. Stworzone wówczas autorytety społeczne i pozytywne wzorce osobowe zostały zakwestionowane lub podważone.

3. Nowym pokoleniom potrzebna jest rzetelna ocena wysiłku i dorobku generacji poprzednich. Mają do tego prawo, a pokolenia zstępujące mają obowiązek przekazać prawdę historyczną.
4. Ludzie tamtego pokolenia umieli połączyć swe wysiłki i skoncentrować je wokół dobra wspólnego i interesu narodowego, mimo zasadniczych różnic światopoglądowych i politycznych, a zarazem wyjątkowo trudnych, znacznie bardziej niż w innych krajach Europy – warunków politycznych i gospodarczych. Bez tego nie byłoby możliwe odbudowanie kraju z wielkich zniszczeń wojennych i zbudowanie jednego z siedmiu największych kompleksów przemysłowych w Europie. Jest to szczególnie ważne właśnie dzisiaj, gdy naród jest tak głęboko podzielony.

Podjęcie realizacji tego zamiaru postawiło nas wobec konieczności dokonania wyboru osób, które mogły być uwzględnione w naszej publikacji w pierwszej kolejności. Za podstawę wyboru przyjęto następujące kryteria:

1. Uwzględniono tylko te osoby, które już odeszły, a cieszą się wciąż wysokim autorytetem i pamięć o tym trwa.
2. Działy już przed wojną, ale kontynuowały swą działalność także w okresie Polski Ludowej.
3. Można dzisiaj rzetelnie ocenić ich rolę i realny wpływ na rzeczywistość polską i funkcjonowanie naszego państwa w ówczesnych warunkach podziału świata na dwa bloki polityczne.
4. Oceny krytyczne polityczne i zarzuty wobec nich są często tak pozbawione racjonalnych podstaw, że można je pominąć.
5. Osoby opisywane przejawiały osobistą chęć pomocy i gotowość współpracy z ówczesnym państwem polskim, niezależnie od tego jakie ono było.

Przy wyborze listy osób do uwzględnienia w pierwszej kolejności w niniejszym tomie musieliśmy się kierować też względami praktycznymi, a mianowicie możliwością uzyskania w szybkim terminie odpowiednich biogramów.

Z pewnością nie są to wszyscy, których wspomnieć warto i należy. Mamy jednak nadzieję, że uda się te braki wypełnić w następnych publikacjach o zasłużonych Polakach, które przewidujemy.

Świadomie w wyborze tym nie objęto natomiast polityków (może z wyjątkiem Adama Rapackiego, który miał jednak zbyt duże osiągnięcia także poza

polityką, aby go pominąć). Nie oznacza to, że politycy nie wnieśli własnego wkładu w odbudowę i rozwój naszego kraju. Ludzie z pierwszych stron gazet mają jednak już z reguły tak obfitą literaturę, że powtarzanie jej wydawało się nieuzasadnione, a tym samym niepotrzebne.

Powstaje wreszcie pytanie, czym różni się niniejsze opracowanie od podobnych publikacji, które ukazały się już w literaturze profesjonalnej².

Różnice te polegają przede wszystkim na tym, że:

1. Nie ograniczyliśmy się tylko do poglądów i roli danej osoby w profesji, którą uprawiała i do tego, co do niej wniosła, ale staraliśmy się przedstawić szerszy obraz życia tych ludzi, ich rolę i ich wpływ na nasze społeczeństwo. Chodziło więc o obraz życia danego człowieka i jego rolę w społeczeństwie, a nie tylko o jego dorobek w dziedzinie, w której działał.
2. Nie ograniczono się tylko do faktografii, ale starano się uwzględnić także incydenty życiorysowe, a nawet zdarzenia anegdotyczne. Pragnęliśmy przedstawić naszych bohaterów jako ludzi, w całej złożoności ich życia, pasji, a także pozytywnych uczuć, a nawet niechęci. Trzeba Ich, a tym samym naszą historię zrozumieć.

Tym różni się niniejsza publikacja od innych, wspomnianych³.

Świadomie zrezygnowano w rozdziałach dotyczących poszczególnych biogramów i w podpisach ich autorów z wymieniania pełnych tytułów naukowych (z wyjątkiem tytułu profesora). Uznano bowiem opracowane biogramy przede wszystkim za teksty popularyzacyjne, a nie profesjonalne. Ponadto nie straciło nic na wadze powiedzenie Winstona Churchilla, że w jego przypadku: „Winston Churchill” to więcej niż: „mgr Winston Churchill”.

Jeszcze raz podkreślamy, że jedyną intencją, którą kierowaliśmy się przy pracy nad tą książką było zbliżenie się do prawdy faktów tamtych czasów. Towarzyszy temu poczucie zobowiązania w stosunku do naszych przodków i następców. Nie wzięliśmy się znikąd, podobnie jak w przypadku pokolenia wstępującego nic nie zaczyna się od początku.

Niemniej staraliśmy się ograniczyć do minimum tendencje polityczne w ocenie referowanych faktów, chociaż nie zawsze było to w pełni możliwe, zwłaszcza unikaliśmy wprowadzania i rozwijania wątków służących potrzebie prezentowania interesów poszczególnych partii. Równocześnie staraliśmy się ustrzec od tonu panegirycznego, czy też świadomej hagiografii, a więc wyolbrzymiania zasług poszczególnych osób. Nie pomijamy przedstawienia także konfliktów z ówczesnym systemem. Dramaty ludzi tworzą naszą historię. Jest ona złożona, na pokazaniu tego nam zależało.

Słabością niniejszego opracowania, z której zdajemy sobie sprawę, jest niemożność przedstawienia zasadniczo zróżnicowanej sytuacji społecznej i politycznej w poszczególnych okresach Polski Ludowej. Etapy historii Polski Ludowej różniły się w sposób tak zasadniczy, że zastosowanie wobec nich jednej miary łatwo może prowadzić do uproszczeń i błędnych uogólnień. I tak np. ograniczenia i przykrości, a nawet szykany, które spotykały również osoby tu opisywane, ze strony systemu politycznego i ówczesnych władz, dotyczyły głównie, czy prawie wyłącznie lat 1949–1956. W tym okresie pod wpływem narastającego stalinizmu w ZSRR, wzrosły także u nas represje i tendencje totalitarne. Po 1956 aż do roku 1980 natomiast rozszerzano już swobody demokratyczne i zakres wolności osobistej i następowała liberalizacja stosunków politycznych. W tym okresie ograniczenia w stosunku do osób tu wymienionych, albo nie miały już miejsca, albo uległy zasadniczemu złagodzeniu.

Dopiero stan wojenny spowodował ponowne, ale zupełnie odmienne od stalinizmu, zaostrenie sytuacji politycznej po 1981 roku. W sumie jednak stalinizm i stan wojenny, chociaż ze względu na dzielące je różnice, tylko umownie można je ująć w łącznym okresie czasowym, objęły razem 8 lat na 45 lat Polski Ludowej (1944–1989). Poza tymi okresami Polacy korzystali z szerszego zakresu swobody osobistej i politycznej, niż w innych krajach bloku wschodniego.

Taka dramaturgia wydarzeń wyznaczała zarówno nadzieje jak i szanse również postaci prezentowanych w książce.

Jeżeli więc publikacja niniejsza przyczyni się do lepszego zrozumienia tej generacji to będziemy uważali jej cel za spełniony, a nakład pracy związany z jej przygotowaniem za w pełni wart poniesienia.

W celu przygotowania tej publikacji zwróciliśmy się do kilkunastu osób z prośbą o opracowanie poszczególnych tekstów. Znali oni najczęściej osobiście bohaterów swoich artykułów lub są ekspertami w odpowiedniej dziedzinie. Cieszą się zarazem wysokim autorytetem w swych środowiskach.

Nasza inicjatywa spotkała się ze zrozumieniem i zgodą na bezinteresowne podjęcie się tego zadania. Powstałe w ten sposób rozdziały są raczej bliższe konwencji eseju, a więc indywidualnym formom wspomnień i ocen, niż konwencjonalnym biogramom, których treścią jest głównie faktografia. Tym większe są zasługi i wkład autorów tych 22 esejów.

Składamy podziękowania za opracowanie tych tekstów i wkład ich autorów w powstanie niniejszej publikacji.

Pełny wykaz oraz podstawowe informacje o autorach podaliśmy w odrębnym rozdziale na końcu niniejszej książki.

Korzystamy także z okazji aby podziękować dr Katarzynie Karpińskiej-Białek za pomoc w przygotowaniu tekstów do druku.

Zespół redakcyjny

Warszawa 2016 r.